

Biuletyn Faunistyczny Polski Środkowej Kręgowce

- Podsumowanie działalności ornitologicznej na Ziemi Łódzkiej w roku 2005
- Występowanie czapli białej *Egretta alba* na terenie Ziemi Łódzkiej
- Rzadkie gatunki ptaków obserwowane na terenie Ziemi Łódzkiej w 2005 roku
- Obóz ornitologiczny na Zbiorniku Jeziorsko w roku 2005
- Obóz ornitologiczny Walewice
- Zmienność wielkości zniesienia oraz jaj w jego obrębie ze szczególnym uwzględnieniem łabędzia niemego
- Akcja liczenia zimujących ptaków wodno-błotnych w Regionie Łódzkim w roku 2006

Biuletyn Faunistyczny Polski Środkowej Kręgowce jest pismem o charakterze informacyjnym. Powstał on na początku 1995 roku w celu możliwie szybkiego prezentowania informacji o aktualnie realizowanych przedsięwzięciach dotyczących fauny kręgowców Polski Środkowej. Adresujemy go do wszystkich zainteresowanych poznawaniem i ochroną zwierząt kręgowych tego obszaru.

REDAKCJA NAUKOWA:

prof. Janusz Markowski

AUTORZY:

Tomasz Janiszewski

Krzysztof Kaczmarek

Anna Kleszcz

Radosław Włodarczyk

Piotr Minias

Katarzyna Zgrzebna

Andrzej Zieleniak

PROJEKT GRAFICZNY I SKŁAD:

Artur Pędziwilk

DRUK:

Uniwersytet Łódzki

Podsumowanie działalności ornitologicznej na Ziemi Łódzkiej w roku 2005

Tomasz Janiszewski
Zakład Dydaktyki Biologii i Badania
Różnorodności Biologicznej UŁ
ul. Banacha 1/3, 90-237 Łódź

W roku 2005 wśród najważniejszych akcji ornitologicznych na Ziemi Łódzkiej, znalazły się:

1. Akcja zimowego liczenia ptaków wodnych
2. Liczenie zimujących ptaków drapieżnych w dolinie Bzury
3. Monitoring Pospolitych Ptaków Lęgowych
4. Łódzka Akcja Kormoran
5. Obóz ornitologiczny na zbiorniku Jeziorsko
6. Akcja obrączkowania łabędzi niemych

1. Akcja zimowego liczenia ptaków wodnych. W styczniu 2005 skontrolowano odcinki Warty (145 km), Pilicy (95 km), Bzury (80 km), Neru (75 km), Grabi (40 km), Widawki (50 km) i Mrogi (50 km) w granicach regionu oraz kilka dużych zbiorników wód stojących: zbiornik Jeziorsko, Sulejowski, Ciesznowice, Bugaj a także zbiorniki elektrowni i kopalni „Bełchatów”; oraz kilka kompleksów stawów rybnych. Szczegółowych informacji o rezultatach akcji dostarcza ubiegłoroczny biuletyn. Ze względu na wyjątkowo łagodne warunki pogodowe w okresie poprzedzającym liczenie na w/w obiektach zimowało wyjątkowo dużo ptaków. Odnotowano szereg interesujących faunistycznie stwierdzeń. Obserwowano m.in. stado 10 oharów na zbiorniku Jeziorsko, kilka czapli białych, siewkę złotą nad Nerem, czajki w dolinie Warty, 23 kuliki wielkie na zbiorniku Jeziorsko i mewę małą na zbiorniku Cieszanowice. W liczeniu wzięły udział 43 osoby.

2. Liczenie zimujących ptaków szponiastych w dolinie Bzury. Tradycyjnie akcję prowadzono na 35. kilometrowym odcinku doliny Bzury między Łęczycą, a Sobotą. Podobnie jak rok wcześniej i tym razem nie ograniczono się do jednego liczenia na przełomie stycznia i lutego, ale wykonano ich pięć w okresie od listopada 2004 do marca 2005. Podobnie jak w dwóch poprzednich sezonach zimowało niewiele ptaków drapieżnych. Jak zwykle dominantami w ich zgrupowaniu były: myszołów i myszołów włochaty, choć ich liczebność, była znowu stosunkowo niska. Wyjątkową atrakcją był obserwowany w okresie od stycznia do marca orzeł przedni. Obserwowano także kilka innych gatunków drapieżników: błotniaka zbożowego, krogulca, jastrzębia, bielika, pustułę i drzemlika.

3. Monitoring Pospolitych Ptaków Lęgowych. Ogólnopolski program organizowany przez Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków. Akcja została zaplanowana na wiele lat i ma pozwolić na wiarygodną odpowiedź na pytanie czy i ewentualnie jak zmienia się liczebność naszych pospolitych gatunków ptaków lęgowych. W naszym regionie do kontroli zostało wylosowanych 30 powierzchni próbnych, z których 26 skontrolowali i przewidziane procedurą dane zebrali (w nawiasie umieszczono kod pola gdzie prowadzono liczenia): D.Cierplikowski (LD15), J. Dymitrowicz (LD19), B.Efenberger i G.Norman (LD16), M.Faber (LD01), P.Gwałt (LD03), J.Hejduk (LD08, LD18), T.Iciek (LD11), T.Janiszewski (LD06), G.Kaczorowski (LD27), Z.Kołodzki (LD05),

T.Kurzac (LD09), S.Lisek (LD20), P.Minias (LD04), T.iK.Musiał (LD17, LD28), M.Nowicki (LD13), M.Wieczorek (LD02), M.Wężyk (LD14), R.Wiktorowski (LD07, LD21), R.Włodarczyk (LD12), E.Wójcik (LD29), K.Zgrzebna (LD10), A.Zieleniak (LD25), M.Zieliński (LD23).

4.Łódzka Akcja Kormoran. Kontynuowano rozpoczętą w poprzednim sezonie akcję monitorowania kolonii kormoranów na zbiorniku Jeziorsko. Zbierano m.in. dane o liczbie jaj i piskląt w gniazdach oraz pokarmie. Prowadzono obrączkowanie młodych. Niestety wskutek aktu wandalizmu ze strony niewiadomych sprawców życie straciło kilkaset młodych kormoranów. Przy okazji dokonano także kilku kontroli kolonii czapli, gdzie wykryto lęgi czapli białych. Zaobráczkowano wszystkie młode czaple białe, które wykluły się w tej kolonii i część czapli siwych.

5. Obóz ornitologiczny na zbiorniku Jeziorsko. W ubiegłym roku po raz szesnasty zorganizowano obrączkarski obóz naukowy na zbiorniku Jeziorsko. Ptaki chwytało od 26.06. do 23.09. Łącznie w obozie wzięło udział kilkadziesiąt osób. W czasie jego prac udało się schwytać i zaobráczkować 868 siewkowców, głównie łączaków i kszyków, a także sporo innych ptaków wodno-błotnych m.in. kaczek i chruścieli. Wyjątkowo dużo zaobráczkowano też ptaków wróblowych. Szczegółowy opis tegorocznych dokonań obozu znajduje się w tym samym numerze biuletynu.

6. Akcja obrączkowania łabędzi niemych. W dniach 15-17 lipca zorganizowano obóz na stawach w Mysłakowie i Borowie, gdzie chwytało i obrączkowano pierzące się łabędzie nieme. Łącznie schwytało ponad 250 ptaków.

■ Występowanie czapli białej *Egretta alba* na terenie Ziemi Łódzkiej

Tomasz Janiszewski

Zakład Dydaktyki Biologii i Badania
Różnorodności Biologicznej UŁ
ul. Banacha 1/3, 90-237 Łódź

Krzysztof Kaczmarek

Anna Kleszcz

Towarzystwo Przyrodników
Ziemi Łódzkiej
ul. Traktorowa 63b/50, 91-111 Łódź

Piotr Minias

Sekcja Ornitologiczna
SKNB UŁ
ul. Banacha 1/3, 90-237 Łódź

Występowanie w Europie.

Czapla biała jest gatunkiem kosmopolitycznym. Na kontynencie europejskim gniazduje nieomal wyłącznie w jego środkowej i południowo-wschodniej części, gdzie jednak jej występowanie ma charakter wybitnie plamowy. Poza tym obszarem obecnie znane są jedynie izolowane stanowiska lęgowe na terenie Holandii, Łotwy i Estonii. W XIX i pierwszej połowie XX wieku zaobserwowano drastyczny spadek liczebności gatunku. Jednak w ostatnim czasie zaobserwowano wzrost liczby gniazdujących par w Europie oraz rekolonizację opuszczonych dawniej terenów, a nawet kolonizację nowych, szczególnie wyraźne we wschodniej części kontynentu. Mimo to, ze względu na swoje specyficzne wymagania biotopowe jest nadal gatunkiem rzadkim. Czapla biała gniazduje jedynie na terenach rozległych obszarów podmokłych, szczególnie w dolinach rzecznych, estuariach i na brzegach zbiorników wodnych, porośniętych roślinnością szuwarową lub podmokłymi zaroślami i lasami. Tam gniazduje zwykle w koloniach, lokalizowanych jedynie w dużych, gęstych trzcinowiskach

lub rzadziej w rozległych, nadwodnych zaroślach. Obecnie w Europie najsilniejsze populacje lęgowe zasiedlają: Rosję, gdzie w początkach lat 90. oceniano ją na prawdopodobnie 8000 – 10 000 par (z tego połowa w delcie Wołgi); Ukrainę – w 1986 było ok. 1500 – 4000 par; Węgry w latach 90. ok. 600 – 700 par; a także Rumunię – w latach 90. – około 300 par oraz Austrię, gdzie jednak wykazano znaczne jej fluktuacje, bo w roku 1991 zanotowano tylko 174, a w 1993 aż 543 pary. W innych krajach europejskich, notuje się ją już tylko w liczbie do kilkudziesięciu par. W krajach sąsiadujących z Polską, poza Ukrainą, jeśli w ogóle gniazduje jest wszędzie gatunkiem rzadkim. W Czechach pierwsze lęgi dwóch par zanotowano w 1949 roku. Na Słowacji po raz pierwszy gniazdowała w 1953 i 1960, a w latach 90., stwierdzano regularnie do 15 par. Wreszcie na Białorusi, od roku 1997 kiedy po raz pierwszy zanotowano jej lęgi ptak ten gniazduje także regularnie. W tym czasie obserwowano jej gniazdowanie na 6–7 stanowiskach zlokalizowanych w dolinie Prypeci, a liczebność największej kolonii wynosiła nawet 40 par. W okresie pozalęgowym notowana powszechnie w całej Europie środkowej i południowej, choć spotykana wówczas jest także, choć rzadko, w jej częściach położonych dalej na północ. W tym okresie nie jest już tak wybredna w wyborze miejsc żerowania i odpoczynku. Obserwuje się ją na łąkach (zwykle wilgotnych, choć także nawet suchych), bagnach, obszarach zalewowych, odstojnikach a także brzegach wszelkiego typu zbiorników wód śródlądowych: rzek, starorzeczy, kanałów, stawów i jezior. Zimą spotykana na płytkich fragmentach zalewów i zatok przymorskich. Stałe, europejskie zimowiska czapli białej znajdują się przede wszystkim w krajach basenu Morza Śródziemnego i Czarnego, choć np. we Francji sięgają one aż wybrzeży atlantyckich.

Występowanie w Polsce

Od XIX wieku gatunek ten pojawiał się na terenie obecnej Polski nielicznie, głównie na Śląsku. W pierwszej połowie XX wieku jego obserwacje były nadal bardzo rzadkie. Po II wojnie światowej nastąpił wzrost częstości pojawów osobników niełgowych. Łącznie, w latach 1945-82, w całej Polsce zanotowano 116 pojawów, z tego do końca lat 50. zaledwie 5, a do końca roku 1974 kolejnych 25. Od roku 1975 nastąpił bardzo wyraźny wzrost liczby stwierdzeń czapli białej i w ciągu następnych 7 lat widziano ją już 86.krotnie. Wynikał on przede wszystkim ze zwiększenia się liczebności środkowoeuropejskiej populacji. Najczęściej czaple białe rejestrowano znowu w południowo-zachodniej Polsce (ok.60% pojawów) prawdopodobnie z racji bliskości ówczesnych ważnych, środkowoeuropejskich lęgowisk w Austrii i na Węgrzech. W cyklu rocznym większości obserwacji dokonano w okresie od lipca do września (łącznie ok. 55%). Wiosną, tj. w okresie od marca do kwietnia, obserwowana była znacznie rzadziej gdyż w tym okresie zanotowano jedynie 24% stwierdzeń. Poza faktem zabicia 2.02.1897 w Gliwicach, do końca 1982 czapli białej nie notowano nigdy w okresie zimowym. Na przestrzeni ostatnich 25 lat nastąpił dalszy wzrost liczby zalatujących ptaków, zaczęto ją bardzo regularnie obserwować nie tylko w południowej ale i w środkowej części kraju. Wiosną pojawiały się zwykle pojedynczo lub w stadach do kilku osobników, jednak do

początków XXI wieku nadal dominowały stwierdzenia z późnego lata i jesieni. Od końca lat 90. o tej porze roku, zgrupowania liczące kilkanaście - kilkadziesiąt osobników, szczególnie na południu Polski, nie należą już do rzadkości. Największą koncentrację liczącą około 350 osobników odnotowano w dolinie Nidy koło Wiślicy. Dość regularnie zaczęto czaple białe obserwować także zimą. Ptaki notowano głównie na południu kraju (Śląsk, Małopolska), ale nie brak, styczniowych stwierdzeń z terenów położonych dalej na północ, nawet znad Jeziora Gardno w Słowińskim Parku Narodowym. Zwykle były to ptaki pojedyncze, ale np. 9.01.2001 na stawach pod Przemyślem widziano stado liczące aż 36 osobników. Za wyjątkiem jednego, historycznego przypadku lęgu w 1863 roku pod Głogowem, czapli białej nie wykazywano jak gatunku lęgowego z obecnego obszaru Polski aż do 1997 roku. W roku 1997 odnotowano pierwszy, współczesny fakt jej gniazdowania, w dolinie Biebrzy w okolicach wsi Budy. W kolejnych latach dolina Biebrzy była jednym z trzech stanowisk tego gatunku w Polsce, które zajmowane były z pewną regularnością. Kolejne znajdowało się na terenie zbiornika Słońsk (od 2001) i na zbiorniku Jeziorsko (od 2002). Poza nimi w Polsce potencjalnie lęgowe czaple białe obserwowano także w innych miejscach, jednak jeszcze tylko w trzech stwierdzono odbycie lęgów lub co najmniej budowę gniazd, w których jednak z różnych względów do lęgu nie doszło: w 1978 roku w dolinie Baryczy, a w 2002 na stawach w Górkach i na stawach w Młodzawach. Po trwałym zasiedleniu obszaru Polski na początku XXI wieku, łączna liczebność par na znanych stanowiskach ulegała wahaniom, największą wartość osiągnęła w 2002 roku, kiedy wyniosła ponad 25 par, zwykle jednak dużo mniej. Poszczególne stanowiska zasiedlane były zwykle przez 1-3 pary, tylko w roku 2002 na zbiorniku Słońsk stwierdzono gniazdowanie 5., a na zbiorniku Jeziorsko nawet 18 par. Po wyjątkowym, jeśli chodzi o liczbę gniazdujących par w Polsce roku 2002, później tj. w latach 2003-2005 lęgi czapli białej stwierdzano już tylko na zbiorniku Jeziorsko.

Występowanie na Ziemi Łódzkiej.

Występowanie osobników niełgowych. Do połowy lat 80. czapla biała na terenie Ziemi Łódzkiej została stwierdzona zaledwie dwukrotnie. Podobnie jak gdzie indziej w Polsce w okresie ostatniego ćwierćwiecza w naszym regionie obserwuje się stały wzrost liczby jej obserwacji. O ile w latach 1981-1990, czaple białe zanotowano na terenie Ziemi Łódzkiej zaledwie 12 razy, w łącznej liczbie 14 osobników, to w okresie kolejnych 5 lat tj. w latach 1991-1995 zarejestrowano już 29 pojawów (łącznie 58 osobników). Wzrost ten był szczególnie gwałtowny od połowy lat 90. Od roku 1996 w sezonie letnim (lipiec-wrzesień) na terenie zbiornika Jeziorsko regularnie zaczęto obserwować stałe przebywanie stad różnej wielkości. Nawet bez uwzględnienia ich w zestawieniu regionalnych obserwacji dla lat 1996-2000, uzyskano informacje o 53 pojawach (ogółem 160 osobników).

Oprócz liczby stwierdzeń rosła także maksymalna wielkość rejestrowanych stad. W latach 1981-90 obserwowano nieomal wyłącznie pojedyncze ptaki. Po dwa osobniki stwierdzono tylko: 29.09.1984 na zbiorniku Sulejowskim (ZW) i 20.08.1990 na zbiorniku Jeziorsko (SO

SKNB UŁ). W latach 1991-1995 największe stada zanotowano pod koniec tego okresu, a liczyły one już 7-8 osobników: 12.11.1994 – 7 os. na zbiorniku Sulejowskim (Sz i ZG), 25.10.1995 – 7 os. na stawie Okręt k. Łowicza (RW, GZ), 10.09. – 7, a w dniu 24.09. nawet 8 os. na zbiorniku Jeziorsko (Sz i ZG). Wreszcie w latach 1996-2000, najliczniejsze stada przekraczały już 10 osobników. Tak duże zgrupowania notowano jednak wyłącznie na zbiorniku Jeziorsko, gdzie m.in. w dniach 14-16.09.1997 przebywało 18 ptaków, 26.-29.08.1999 - 19-21 os. (SO SKNB UŁ), zaś pomiędzy 11.09. a 5.10.2000 rejestrowano nawet 41-54 os. (TJ, SM). W tym okresie maksymalną koncentracją zanotowaną na innym obiekcie niż zbiornik Jeziorsko, były stada: 10 czapli białych obserwowanych 7.10.2000 na zbiorniku Sulejowskim (RW) oraz 8 ptaków na zbiorniku Cieszanowice w dniu 15.08.2000 (MW, MK). W latach 1981-2000 czaple białe obserwowano tylko pomiędzy marcem a połową grudnia. Najwcześniejszej obserwacji, pojedynczego ptaka, dokonano 8.03.1997 (MJ, TJ), a najpóźniejszej 13.12.1999 – 5 osobników (TJ), obu na zbiorniku Jeziorsko. Z rozkładu pojawów i łącznej liczby obserwowanych osobników w poszczególnych miesiącach w okresie 1981-2000, iż silnie dominują obserwacje z lipca-września, czyli okresu dyspersji polęgowej, stanowiące blisko 53% pojawów, podczas gdy pojawy wiosenne, kwiecień-maj, stanowią zaledwie 14%. Po roku 2000, w dalszym ciągu obserwowano wzrost liczby stwierdzeń oraz wielkość obserwowanych koncentracji. Czapla biała stała się ptakiem obserwowanym niezwykle regularnie, a w okresie późnego lata i jesieni można je obecnie obserwować niemal na każdym większym zbiorniku na terenie Ziemi Łódzkiej. Znowu jednak rekordowym miejscem pod względem wielkości stad był zbiornik Jeziorsko, gdzie w kolejnych latach obserwowano maksymalnie: 10.08. i 11.08.2001 odpowiednio 56 i 58 os.; 23.08.2002 – 79 os. (SO SKNB UŁ, MF); 20.07.2003 – 40 os. (ŁK); 2.09.2004 – 163 os. (SO SKNB UŁ). Większe zgrupowania obserwowano także: w 2002 roku: 14.07. stawy w Walewicach – 12 os. (RW), 4.11. stawy pod Piątkiem – 12 os. (PM), 28.10. zbiornik Sulejowski – 13 os. (MK, MWi, MKa); w 2003: 21.09. stawy w Sarnowie - 18 os. (TP).

Kolejna istotna zmiana w charakterze występowania gatunku nastąpiła począwszy od roku 2001, kiedy po raz pierwszy w naszym regionie dokonano obserwacji świadczących o jego zimowaniu. W roku 2001 zaobserwowano zimujące osobniki 5. krotnie, przy czym 3 stwierdzenia pochodzą z zimy 2000/01 a dwa z 2001/2002. Wszystkie dotyczą pojedynczych osobników i miały one miejsce: 14.01. na stawach w Pęczniewie (TP, SP, GK), 19.01. na stawach w Sarnowie (MF), 21.01. koło Woli Kałkowej w dolinie Bzury (BJ) oraz 20.12. nad Pilicą k. rezerwatu „Niebieskie Źródła” (AKI, RW, AKa, TJ) i 30.12. także nad Pilicą, ale koło Smardzewic (MW, MK, MK, ZK). W latach 2002 - 2005 dokonano jeszcze kilku innych obserwacji świadczących o zimowaniu bądź takiej możliwości: 1.01.2002 koło Smardzewic (RW), prawdopodobnie ten sam ptak widziany był już tam wcześniej bo 30.12.2001; 16-17.02.2002 – 1 os. koło Kter w dolinie Bury (ZW, TP); 2.01-7.02.2004 – wielokrotnie do 3 os. na zbiorniku Sulejowskim (MW, MK, MKa, ZK, MWi); 11-12.12.2004 nad Pilicą koło Sulejowa (AG) oraz 19.01.2005 – 1 os. nad Wartą k. wsi Madety w Załęczańskim Parku Krajobrazowym (KS) i 16.01.2005 – 1 os.

na zbiorniku Cieszanowice (MW, MKa).

Gniazdowanie. Najbardziej spektakularnym faktem związanym z występowaniem czapli białej w naszym regionie było odnalezienie w 2002 jej kolonii lęgowej na terenie zbiornika Jeziorsko w gminie Warta. W dniu 5.05. w granicach rezerwatu, R. Pędziwiatr obserwował czaple białe i siwe noszące materiał na gniazda, a 30.05. stwierdził obecność kilku gniazd czapli białych. Kolonia znajdowała się we fragmencie zalanych, rozległych zarośli wierzbowych. Podczas ponownych szczegółowych kontroli stanowiska, 20. i 24.06., poza gniazdami czapli białej i siwej, odnotowano tam obecność jeszcze jednego rzadkiego gatunku – ślepowrona. Ze względu na późny termin kontroli, odwlekanych by nie zakłócić przebiegu lęgów, ustalono tylko minimalną liczbę par czapli białych, które przystąpiły do gniazdowania. Podczas penetracji kolonii odnotowano 18 gniazd czapli białych oraz 14 gniazd czapli siwych i 2 ślepowrona. Znalaziono kilka większych gniazd, które spadły bądź były puste, a niewątpliwie zostały zbudowane przez czaplę siwą bądź białą. We wszystkich gniazdach czapli znajdowały się już pisklęta, przy czym wiele młodych czapli białych było już lotnych. Spośród 17 gniazd, które w dniu 24.06. rozpoznano jako gniazda czapli białej, w ośmiu znajdowały się 3 pisklęta, w sześciu po 2, a w trzech po 4. W kolejnych sezonach stanowisko to było ciągle zajmowane, chociaż liczba gniazdujących par uległa zmniejszeniu. W latach 2003-04 notowano po 3 pary lęgowe, a w roku 2005 – 7. Nie można wykluczyć, że na terenie zbiornika Jeziorsko gatunek ten próbował odbyć lęgi już w 2001 roku, gdyż w okresie od końca marca do końca czerwca stale obserwowano tu ptaki w upierzeniu godowym. Gniazdowanie na tym stanowisku w następnym sezonie aż 18 par, czyni taką możliwość bardzo prawdopodobną. Należy podkreślić, że gniazdowanie tego gatunku jest prawdziwym unikatem w skali naszego kraju. W całej Polsce tylko zbiornik Jeziorsko jest miejscem, gdzie nieprzerwanie i corocznie w latach 2002-2005 rejestrowano jej lęgi – zresztą w okresie lat 2003-05 był w ogóle jedynym miejscem gniazdowania. Czaple białe gniazdują ciągle w tym samym miejscu, które wybrały sobie w roku 2002. Gniazda budują w mieszanej kolonii z innymi gatunkami ptaków. Corocznie były to czaple siwe, których liczba w kolonii stale rośnie. Ponadto w roku 2003 zanotowano w niej ponownie parę ślepowronów, a w roku 2005 kilkanaście gniazd kormoranów. Należy podkreślić wysoki sukces lęgowy czapli białej z kolonii w rezerwacie „Jeziorsko”. Z 13 lęgów, do których doszło tam w latach 2003-05, młode zostały wyprowadzone w 12 przypadkach – w roku 2002 sukcesu tego nie można określić ze względu na brak precyzyjnych danych o liczbie par, które w kolonii gniazdowały. Odnalezienie kolonii, umożliwiło także zaobrączkowanie pewnej liczby piskląt. W pierwszym roku zaobrączkowano 8 piskląt metalowymi obrączkami, ale jak dotąd nie ma o ich dalszych losach żadnych informacji. W kolejnych sezonach zdecydowano się na znakowanie, żółtymi, umieszczonymi na goleni obrączkami plastikowymi z indywidualnym kodem. Z 29 tak zaobrączkowanych piskląt do listopada 2005 uzyskano 4 zamiejscowe wiadomości powrotne, po dwie z Francji i Niemiec. Kilka razy widziano

tak oznakowane ptaki na terenie zbiornika Jeziorsko. Jednak tylko raz, w lipcu 2004, odczytano kod, który wskazywał, że ptak pochodził z tegorocznego lęgu. Ponadto w sierpniu i wrześniu 2005 widziano czaple białe w upierzeniu młodocianym lub spoczynkowym z żółtymi obrączkami. W ostatnich latach jeszcze w kilku innych miejscach na terenie Ziemi Łódzkiej obserwowano przebywające przez dłuższy czas w okresie lęgowym czaple białe noszące szaty godowe, a więc potencjalnie zdolne do rozrodu. Na przykład w kwietniu-czerwcu 2001 do 4 osobników na stawach w Sarnowie (TP, MF) oraz kwietniu-lipcu 2001 do 4 osobników w dolinie Neru w okolicach Dąbia i w tym samym miejscu w kwietniu-czerwcu 2005 do 9 osobników (SM, TJ, MZ, MWa).

Autorzy cytowanych obserwacji: AG - A.Gęgotek, AKa - A.Kaliński, AKl - Akleszcz, BJ - B.Janic, ŁK - Ł.Krajewski, GK - G.Kielnierowski, GZ - G.Zięba, KS - K.Skopiński, MF - M.Faber, MK - M.Kociniak, MKa - M.Kaźmierczak, MW - M.Wężyk, MWa - M.Walish, MWi - M.Wieczorek, MZ - M.Zieliński, PM - P.Minias, RW - R.Włodarczyk, SM - S.Mielczarek, SP - S.Pluta, Sz i ZG - Sz. i Z. Grochowalscy, TJ - T.Janiszewski, TP - T.Przybyliński, ZK - Z.Kołodzki, ZW - Z.Wojciechowski

■ Rzadkie gatunki ptaków obserwowane na terenie Ziemi Łódzkiej w 2005 roku

Tomasz Janiszewski
Radosław Włodarczyk
Zakład Dydaktyki Biologii i Badania
Różnorodności Biologicznej UŁ
ul. Banacha 1/3, 90-237 Łódź

Każdego roku przedstawiamy wykaz stwierdzeń rzadko pojawiających się gatunków ptaków, dokonanych na terenie Ziemi Łódzkiej. Obserwacje te dzięki pracy terenowej wielu obserwatorów mogliśmy odnotować w kartotece regionalnej. Serdecznie dziękując wszystkim osobom, które przekazały dane o swoich obserwacjach mamy jednocześnie nadzieję, że informacje te zostaną jeszcze uzupełnione.

Tegoroczny sezon pozwolił dopisać do regionalnej listy trzy kolejne gatunki. Była nimi: **gęś krótkodzioba**, **orzełek włochaty** oraz **czeczotka tundrowa**; wszystkie obserwowane przez Marcina Fabera. Rok 2005 to także kolejny sezon gniazdowania **czapli białych** na zbiorniku Jeziorsko. W ostatnim roku odnotowano również lęgi dwóch par **łabędzia krzykliwego** koło Załęcza Wielkiego i Ożarowa oraz **rybitw białooskrzydłych** w dolinie Neru i **rybitw białowąsych** w dolinie Neru i na zbiorniku Jeziorsko. Do ciekawostek faunistycznych należały też stwierdzenia: **bernikli rdzawoszyjej**, **kazarki**, **kormorana małego**, **czapli nadobnej**, **orklika grubodziobego**, **wydrzyka tęposternego**, **dzięcioła syryjskiego** i **pliszki cytrynowej**. Część stwierdzeń, które tego wymaga nie uzyskała jeszcze akceptacji Komisji Faunistycznej PTZool.

Łabędź czarnodzioby. Kolejny sezon wielu obserwacji tego gatunku pochodzących jednak nieomal wyłącznie z terenu stawów rybnych zlokalizowanych w rejonie doliny Bzury. Zimą obserwowany: 16.01. na stawach w Giecznie – 2 ad (AB,TP,SP,GK) oraz 22.01. – 10 ad i 3 im – Sypin – (PM). Wiosną obserwowany był wielokrotnie na stawach

w Sypinie: 26.03. – 22 ad i 4 im (PM, KiTM); 28.03.-37ad i 7 juv (KiTM), 2.04. – 30 ad i 8 im (MJ, TJ), 2.04. – 46 ad i 8 im (KiTM; 3.04. – 54 ad i 9 im (TJ, KD, MKa), 4.04. – 57 ad i 14 im, 5.04. – 36 ad i 8 im (RW), 31.03. – 63 os. (TP, AB), 28.04. – 41 ad i 6 im (TP, GK); w Borowie: 03.04. – 7 os. (DZ), w Psarach: 12.04.- 23 ad i 7 im (RW) 18.04. – 2ad i 3 im (RW, TJ), 23.04. – 14 os. (TP), 30. 04. – 4 os. (TP); pod Piątkiem: 11.04. – 28 ad i 10 im (RW); w Mysłakowie: 27.04. – 7 ad i 8 im (RW); na rozlewiskach w dolinie Bzury k. Orłowa 24.03. – 4 ad i 2 im oraz k. Siemienic – 1.04. – 7 os. (TP, AB); i na zbiorniku Jeziorsko: 28.03. – 5 ad (PM); 29.03. – 8 ad i 2 im (TJ). Z kolei w okresie przelotu jesiennego ptaki te obserwowano: w Psarach: 9.10. – 4 ad (KiTM), 16.10. – 42 ad i 4 im (KiTM); 19.10. – 33 os. (TP, AB), 25.10. – 65 os. (TJ, MZ), 27.10. – 3 ad (PM, KiTM), 31.10. – 68 ad i 7 im (TP); w Walewicach: 19.10. – 3 os. (TP, AB); w Sypinie: 9.10. – 2 ad; 16.10. – 9 ad i 1 im (KiTM), 27.10. – 7 ad i 1 im (KiTM); 31.10. – 6 ad (TP), 12.11.7 ad. i 1 im (KiTM), 13.11. – 12 ad i 6 im (AB, GK, TP); 20.11. 7 ad i 3 im - (KiTM), 27.11. – 24 ad na stawie Okręt - 13.11. – 49 ad, 3 im (AB, GK, TP); 28.11. – 6 ad (TJ, RW, MZ); w Borowie: 19.11. – 38 ad i 7 im (TP, AB).

Łabędź krzykliwy. Rok 2005 to kolejny sezon gniazdowania tego gatunku na stawach rybnych koło Ożarowa. Para miała trzy młode, z których jeden w połowie lipca został zabity przez lisa. Podobnie jak w poprzednim roku przeprowadzono akcję chwytania i znakowania piskląt. Schwymano jedno z dwóch młodych (PG, RW, GZ, ŁK i inni). Informacje powrotne o ptakach oznakowanych w ubiegłym roku pozwoliły odnotować późną jesienią obecność rodziny na stawach Milickich, a w okresie zimowym na terenie Meklemburgii w Niemczech. W roku 2005 w granicach regionu stwierdzono występowanie drugiej pary lęgowej. Ptaki gniazdujące dotychczas na stawach rybnych Giętkowizna, zbudowały gniazdo na starorzeczu koło Załęcza Wielkiego (SCz). Niestety w trakcie sezonu lęgowego samica zginęła wskutek zderzenia z linią wysokiego napięcia. Samotny samiec obserwowany był na Warcie razem z jednym młodych jeszcze w połowie sierpnia.

Gęś krótkodzioba. W dniu 13.02. na polach koło Jeziorska, a 28.03. w Karszewie w dolinie Neru obserwowano pojedyncze osobniki w stadach innych gęsi (MF; akceptacja KF PTZool). To pierwsze stwierdzenia tego gatunku w naszym regionie.

Gęgawa x bernikla kanadyjska. Pojedynczego osobnika o cechach mieszańca międzygatunkowego obserwowano na zbiorniku Jeziorsko w dniach: 18.-20.08., 31.08 i 1.09. (Seksja Ornitologiczna SKNB UŁ, SD, JF).

Bernikla rdzawoszyja. W dniu 23.01. na polach w okolicach Jeziorska obserwowano pojedynczego osobnika w stadzie innych gęsi (MF; akceptacja KF PTZool).

Bernikla białolica. Pojedynczego osobnika regularnie widywano w stadach innych gęsi na polach wokół zbiornika Jeziorsko: 23.01., 6,25

i 26.02. oraz 5.03. (MF, TP, GK, AKI, PM, RWi, KK, ŁK). Ponadto trzy lecące ptaki obserwowano 8.12. nad Ożarowem (PG).

Ohar. Rzadkich zimowych obserwacji dokonano na zbiorniku Jeziorsko: 2 i 10.01. – 8 os., 16.01. – 10 os., 23.01. – 4 os. (MF, TJ, RW) oraz 13.02. – 4 os. (PM). Jak co roku obserwowany w porze lęgowej na zbiorniku Jeziorsko. Od początku kwietnia do końca maja wielokrotnie obserwowano dorosłe osobniki i ich pary. Maksymalnie – 5 dorosłych oharów widziano w dniu 3.04. Pary ptaków widziano m.in. 6.05., 15.05., 20.05. (TP, TJ, PM, RW). W dniu 1.08. koło Jeziorska zarejestrowano 2 samice, którym towarzyszyło 9 piskląt (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ). Ponadto w dniu 28.03. koło Podgórze w dolinie Neru widziano 2 ptaki (MF).

Kazarka. Samca kazarki obserwowano w dniach 1-2.07. na stawach w Psarach (MF, TP, SD, JF; akceptacja KF PTZool). Z kolei w dniu 1.09. na zbiorniku Jeziorsko obserwowano samice (PM).

Mandarynka. W dniach 17-24.02. obserwowano pojedynczego samca w parku im. A. Mickiewicza na Julianowie w Łodzi (MJ, TJ, RS, MP).

Karolinka. Parę karolinek obserwowano dwukrotnie w Sieradzu na starorzeczu rz. Żegliny w dniach: 19.04. i 28.10. (SL).

Hełmiatka. Czterokrotnie obserwowana na zbiorniku Jeziorsko: 23.01. - 2 samice (MF), 14.07. - 1 os., 20.09. - para (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ) oraz 26.12. - samiec (PM, RWi). Ponadto pojedynczego samca zarejestrowano na stawach w Walewicach w dniu 5.06. (TP).

Gągoł. Nielotnego młodego gągoła widziano na Pilicy k. Żądłowic w dniu 28.07. (MT i JT).

Podgorzałka. W dniu 1.08. pojedynczego samca widziano na stawach w Sarnowie (TP). Ponadto na stawach w Psarach obserwowano w dniu 9.10. parę, a 25.10. samca (KiTM, TJ, MZ)

Ogorzałka. Uzyskano kilka obserwacji zimowych. W dniach 10 i 16.01. na zbiorniku Jeziorsko widziano 6 samców i 2 samice w dużym stadzie grążyc (TJ, RW), a 23.01. nawet 12 samców i 3 samice (MF). Ponadto w dniach 2. i 13.01. obserwowano 15-17 ogorzałek (7 samców i 8 samic) na zbiorniku Sulejowskim (MW, MKo, MKa). W okresie przelotu jesiennego spotkana w kilku miejscach: na zbiorniku Sulejowskim w okolicach Barkowic i Mokrego: 16.10. - 3 os., 10.12. - 20 os., 11.12. - 60 os. !!!, 26.12. - 1 samiec (MW, MKo, MKa); na zbiorniku Jeziorsko - 22.10. - 2 os. (PM, AKI), 12.11. - 1 os. (TJ, GN) , i 2.12. co najmniej 4 os. (TJ, MZ, EK), 11 i 30.12. - 4 os. (PM, RWi, TP, AB); na stawach w Psarach - 25.10., 27.10., 31.10. i 14.11. - 2-3 os (TJ, MZ, AKI, PM); na zbiorniku na Rawce koło Joachimowa - 28.11. - 1 samiec i 2 w upierzeniu samic (TJ, RW, MZ). Stado 60 ogorzałek ze zbiornika Sulejowskiego jest największym stadem ptaków tego gatunku obserwowanym dotąd w naszym regionie.

Głowienka x czernica. Ptaki o cechach mieszańców zarejestrowano: 16.02. - 5.03. na zb. Jeziorsko - samica (RW, PM, KK, AKI) oraz 18.04. na stawach w Psarach - samiec (RW, TJ).

Uhla. Rzadkich zimowych obserwacji dokonano dwukrotnie: 16.01. pojedynczy ptak na zbiorniku Jeziorsko (RW, TJ) i 13.01. - 1 samiec na zbiorniku Sulejowskim. Wiosną odnotowano dwa razy: 10.04. samica na zbiorniku Bugaj (MW) oraz 23.04. - 5 os. w upierzeniu samic na stawach w Borowie. W okresie przelotu jesiennego widziana na zbiorniku Jeziorsko: 12.11. - 11 os. (TJ, GN), 2.12. - 18 os. (TJ, MZ, EK) oraz 11.12. - 2 os. (AB, TP, GK, PM, RWi); oraz na zb. Sulejowskim: 3.12. - 5 os. i 11.12. - 2 os. (MW, MKa).

Markaczka. Obserwowana tylko dwukrotnie: 12.11. - 1 os. na zbiorniku Jeziorsko (TJ, GN) oraz 11.12. - 3 os. na zbiorniku Sulejowskim (JT, SCh, JD).

Lodówka. Obserwowana dwukrotnie: 25.11. - 4 os. na zbiorniku Jeziorsko (TJ) oraz 28.11. na zbiorniku na Rawce koło Joachimowa (TJ, RW, MZ).

Szlachar. W dniu 16.01. na zbiorniku Jeziorsko obserwowano samca i 3 samice (RW, TJ), w dniach 9.02., 11.02. i 26.02. samca (MF, KK, AKI, PM, SD, JF), 13.03. parę (MF) oraz 19.12. samice (RW). Z kolei, w dniu 27.01. poniżej tamy zbiornika Sulejowskiego na Pilicy widziano samice (JT), a na samym zbiorniku w dniach 10. i 11.12. odpowiednio dwa samce oraz jednego samca i jedną samice (MKo, MW, MKa, JT, SCh, JD).

Nur rdzawoszyi. W dniu 30.10. obserwowano 3 ptaki na zbiorniku Sulejowskim w okolicy Barkowic Mokrych (MKa, MK, MWi).

Nur czarnoszyi. Zaledwie jedna obserwacja 2 młodych ptaków w dniu 11.12. na zbiorniku Jeziorsko (AB, TP, GK, PM, RWi).

Perkoz rogaty. W dniu 12.11. obserwowano 3 ptaki na zbiorniku Jeziorsko (TJ, GN).

Kormoran. W roku 2005 na terenie naszego regionu istniały dwie kolonie lęgowe. Większa licząca ponad 400 par na terenie zbiornika Jeziorsko, została w znacznym stopniu zniszczona w maju, przez nieznaną sprawców. Druga zlokalizowana w dolinie Neru pod Kupinim składała się z 14 zajętych gniazd (TJ, KK, PM, AKI, ŁK, MR, MM).

Kormoran mały. W dniu 12.12. na zbiorniku Drzewica w powiecie opoczyńskim obserwowano ptaka w upierzeniu immaturalnym (TJ, RW, MZ akceptacja KF PTZool).

Ślepowron. W dniu 9.05. stwierdzono 1 dorosłego ptaka k. Krzewa w dolinie Neru (TP, AB), a 11.06. - 1 osobnika na stawach w Wilkoszewicach (MKo, ZK, MW). Ponadto pojedyncze ślepowrony obserwowano 17. i

28. 07. oraz 2. i 5.08. na zbiorniku Jeziorsko (SO SKNB UŁ)

Czapla biała. Dwukrotnie zimą stwierdzono pojedyncze osobniki: w dniu 8.01. na stawach w Sarnowie (MF), 16.01. na zbiorniku Cieszanowice (MW, MKa) oraz 19.01. – 1 os. nad Wartą k. wsi Madeły w Załęczańskim Parku Krajobrazowym (KS). W ubiegłym roku, po raz kolejny zarejestrowano gniazdowanie czapli białych na terenie zbiornika Jeziorsko. Tym razem obserwowano lęgi siedmiu par, z których sześć zakończyło się sukcesem (KK, PM, AKI, ŁK, TJ; akceptacja KF PTZool). Ponadto w porze lęgowej tj. w dniach od 3.04. do 10.06.2005 obserwowano do 8 ptaków w dolinie Neru, głównie koło Leszna i Kotowic. Co najmniej część ptaków z tego stadka była osobnikami w upierzeniu godowym (TJ, SM, ŁK, MW, AB, TP). Do największych koncentracji tego gatunku w okresie pozalęgowym obserwowanych na różnych obiektach należały: 27.08. – 150 os. i 4.09. – 171 os. na zbiorniku Jeziorsko (Seksja Ornitologiczna SKNB UŁ); 25.09. – 26 os. na stawach w Wilkoszewicach (MW, MKa); 30.08. – 19 os. w Sypinie (PM); 7.10. – 15 os. na stawie Okręt (RW) oraz 9.10. - ok. 30 os. w Psarach (TiKM).

Czapla nadobna. W dniach 19.-22.08. obserwowano jednego, a 24.08. - 10.09. trzy ptaki koło Glinna na zbiorniku Jeziorsko (KK, PM, TJ, SD, JF).

Bielik. W południowo-wschodniej części województwa łódzkiego odnaleziono kolejne, siódme już, pewne stanowisko lęgowe bielika (GKa, PZ). Ponadto 7.05. na stawach w Wilkoszewicach widziano 2 bieliki (1 ad i 1 subad) wykazujące zachowania tokowe (ZK, MW). Warto przypomnieć, że już listopadzie i grudniu 2003 w okolicy tych stawów widywano 2 dorosłe ptaki. Stale w porze lęgowej widywano pojedynczego dorosłego ptaka na stawach w Żerominie (RW, ŁK).

Kania ruda. W dniu 12.04. w Walewicach obserwowano pojedynczego ptaka lecącego w kierunku wschodnim (RW).

Kania czarna. Jednego przelotnego osobnika widziano nad Rzgowem 08.05. (ŁK).

Orzeł przedni. Pojedynczego młodocianego orła przedniego obserwowano wielokrotnie w dniach 5.01. – 2.03. w dolinie Bzury pomiędzy Siemienicami a Kucharami. Zazwyczaj ptak przebywał w okolicach Kter (TJ, ZW, RW, TP, MP, SD). Ponadto w dniu 10.10. obserwowano osobnika, także w szacie młodocianej, w Lesie Łagiewnickim (ZW).

Orlik. Pojedyncze ptaki obserwowano: 17.04. k. Szadku (KK, PM), także 17.04. koło Kutna (KM, MC) oraz 16.04. k. Rydzyn, gm. Tuszyn (ŁK).

Orlik grubodzioby. W dniu 29.08. widziano 1 im na zbiorniku Jeziorsko k. Tomisławic, (TP; akceptacja KF PTZool). To dopiero druga obserwacja tego gatunku w naszym regionie.

Orzełek włochaty. Pojedynczego osobnika odmiany ciemnej widziano koło Szadku (MF; akceptacja KF PTZool). To pierwsze stwierdzenie gatunku na Ziemi Łódzkiej.

Myszołów wschodni. Jednego ptaka obserwowano w dniu 7.05. na stawach w Borowie (MF, akceptacja KF PTZool).

Kobczyk. W dniach 3 i 14.05. obserwowano pojedynczą samicę w okolicach Murowańca na zbiorniku Sulejowskim (MW, MKa). Ponadto pojedyncze samce widziano 24.04. w Lesie Domaradzyńskim (SD), 14.05. k. Pęczniewa (MF) i 18.05. koło Łaznowa (PM).

Drzemlik. Obserwacji pojedynczych drzemlików dokonano: 05.01. – 1 samica w Łodzi na ul. Skarpowej (SD), 9.01. 1 samica/juv. w locie w okolicach Krzewa w dolinie Neru (KiTM); 14.09. 1 juv/samica, na zbiorniku Jeziorsko (TP); 1.11. - 1 os., w Ożarowie (PG); 27.12- 1 os., Siemieniczki w dolinie Bzury (TP, AB).

Sokół wędrowny. W dniu 27.03. i 23.04. obserwowano dorosłego ptaka k. Leszna w dolinie Bzury (KiTM, RW). W dniach 7.09. i 2.10. widziano pojedynczego osobnika na zbiorniku Jeziorsko (SD, JF, MW, MKa, MWi). Ponadto od 17.12. do 24.12. rejestrowano młodego sokoła na polach koło Wróblewa pod Ozorkowem (KiTM).

Szablodziób. Pojedynczego ptaka widziano 27.06. na zbiorniku Jeziorsko koło Glinna. (TJ, TB).

Ostrygojad. Dwa osobniki obserwowano 15.05. na stawach w Pęczniewie (MF).

Siewnica. Pojedynczego ptaka obserwowano 14.-15.05. na stawach w Pęczniewie (MF).

Siewka złota. Wyjątkowo dużą koncentrację siewek złotych, liczącą ponad 2 500 osobników obserwowano w dniu 12.11. na zbiorniku Jeziorsko (TJ). Zupełnie unikatowej, bo zimowej obserwacji pojedynczego ptaka dokonano w dniu 15.01. k. Podłęża w dolinie Neru (PM). Warto wymienić także kilka wiosennych obserwacji z doliny Neru: 25.03. – 40 os. k. Kupinina (TJ), 27.03. – 9 os. k. Zbylczyc w dolinie Neru (KiTM) i 3.04. k. Kotowic lecące na wschód stada liczące 25, 8 i 50 os.. (TJ, MW, KD, MWi, MKa); oraz spod Piątku - 26.03. – ok. 60 os. (PM) i Królowej Woli (gm. Inowłódz) - 21.03. – 23 os. przelotnych (JT).

Kulik mniejszy. W dniu 11.05. obserwowano pojedynczego osobnika na zb. Sulejowskim (RW), a 14.08. co najmniej 2 ptaki na stawach w Psarach (KiTM).

Biegus rdzawy. W dniach 21.08. – 25.09. wielokrotnie obserwowano 1–5 os. na zbiorniku Jeziorsko (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ, TP, GK, AB,

SD, JF). Pojedynczego ptaka widziano wyjątkowo późno bo jeszcze w dniu 11.12. (AB, TP, GK).

Piaskowiec. Dokonano sześciu obserwacji w okresie 9.09-25.09., w liczbie 1-3 osobników w szatach juwenalnych (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ, TP, GK, SD, JF).

Biegus płaskodzioby. Rzadkiej wiosennej obserwacji pojedynczego osobnika dokonano 15.05. na stawach w Pęczniewie (MF). Ponadto stwierdzono jednego ptaka na zbiorniku Jeziorsko w dniu 24.08. (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ).

Biegus krzywodzioby. Pojedynczego ptaka zarejestrowano 15.05. na stawach w Pęczniewie (MF). Gatunek bardzo rzadko obserwowany wiosną. W okresie jesiennej wędrówki na zbiorniku Jeziorsko obserwowano stado liczące ponad 90 ptaków (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ). Ponadto 05.09. – 1 os. na osadnikach ścieków k. Kalinka (ŁK).

Biegus mały. Wyjątkowo licznie obserwowany wiosną na stawach w Pęczniewie: 14.05. - 43 os., a 15.05. - 38 os. (MF).

Biegus malutki. Pojedyncze ptaki obserwowano 14. i 15.05. na stawach w Pęczniewie (MF). Gatunek bardzo rzadko obserwowany wiosną.

Kamusznik. Obserwowany tylko raz na zbiorniku Jeziorsko: 17.09. – 1 juv. (SD, JF).

Brodziczek pławny. Obserwowano trzykrotnie pojedyncze ptaki: 1.05. na stawach w Sypinie (KiTM) oraz 28. i 31.08. na zbiorniku Jeziorsko (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ, SD, JF).

Szlamik rdzawy. Widziany dwukrotnie na zbiorniku Jeziorsko: 14.09. - 2 juv. oraz 18.09. - 1 juv. (TP, SP, SD, JF).

Wydrzyk tęposterny. W dniach 25-27.10. na stawach w Psarach obserwowano młodego wydrzyka tęposternego (TJ, MZ, JF, SD, PM, AKI, KiTM, akceptacja KF PTZool).

Mewa siodłata. Pojedynczego dorosłego ptaka widziano 02.01. na zbiorniku Jeziorsko (MF).

Mewa czarnogłowa. Dwa dorosłe ptaki spotkano 23.04. na stawach w Psarach (MF).

Mewa żółtonoga. Zimą rejestrowano pojedyncze osobniki w szacie I zimowej na wysypisku śmieci w Bartochowie - 16.01. (MF) oraz 11.12. na zb. Jeziorsko (AB, TP, GK). Wiosną obserwowana dwukrotnie: 4.04. – 1 ad na stawach w Pęczniewie (AKI, PM) oraz 27.04. - 4 ad w stadzie kilkudziesięciu dużych mew na stawie Okręt (TJ, MJ). Widziana w czasie jesiennego przelotu na stawach w Psarach w dniach: 25.10. - 1 ad i 1 juv

(TJ, MZ) 27. i 29.10. – 1 ad (PM, AKI, JH, TP). L. f. graelsii/heuglini/intermedius. Pojedynczego osobnika w szacie subad. widziano 05.06. na stawach w Psarach (MF).

Rybitwa białoczerna. W dniu 22.05. odnaleziono kolonię 10-15 par na zbiorniku Cieszanowice (MKo).

Rybitwa wielkodzioba. Pojedynczego ptaka obserwowano 31.08. na zbiorniku Jeziorsko (SD, JF).

Rybitwa białowąsa. Podobnie jak w poprzednim sezonie, w maju-lipcu 2005 roku odnotowano lęgowe rybitwy białowąse na dwóch stanowiskach. W liczbie około 40 par gniazdowały na zbiorniku Jeziorsko w okolicach Tomisławic (TJ, KK, AKI, PM; akceptacja KF PTZool). W czerwcu pod Kupininem i Kaznowem w dolinie Neru, wykryto 2 kolonie liczące łącznie około 28 par (SM, TJ, RW, MZ, ŁK; akceptacja KF PTZool). Ponadto 7 i 9.07. w południowej części zbiornika Sulejowskiego obserwowano dorosłe rybitwy białowąse (1-4) noszące pokarm dla młodych, ale już lotnych ptaków (3). Niestety nie udało się zdobyć dowodów ich gniazdowania na zbiorniku (MW), choć warto wiedzieć że w dniu 14.05. widziano tam 4 dorosłe ptaki (RW). Nie można jednak wykluczyć, iż obserwacja ta dotyczyła przemieszczających się osobników. U rybitw, wspólna migracja młodych i ich rodziców jest zjawiskiem typowym. Podczas wędrówki ptaki młode często są jeszcze karmione. W kilku miejscach spotkano też na pewno niełęgowe lub przelotne ptaki: na stawach w Mysłakowie - 23.05. - 2 os. oraz w Słupi k.Bełchatowa 15.06. - 3 os (RW).

Rybitwa białoskrzydła. W czerwcu w dolinie Neru na odcinku pomiędzy Kotowicami i Kupininem odnaleziono 3 kolonie lęgowych rybitw białoskrzydłych tworzone łącznie przez ponad 120 par (TJ, SM, ZW, RW, MZ, MWa, WP, MG, SD, ŁK; akceptacja KF PTZool). W okresie przelotu wiosennego zarejestrowana: na stawach w Psarach - 30.04. - 5 os. i 9.05. - 2 os. (TP), 15.05. - 2 os.; w Mysłakowie - 10.05. - 2 os. (RW); na stawach w Walewicach - 8.05. - 14 os. oraz 9. i 15.05. - 2 os. (TP); w dolinie Neru k. Dąbia - 9.05. - 2 os.; na zbiorniku Jeziorsko - 20.05. - 4 os. (TP). Kilka razy zarejestrowana na zbiorniku Sulejowskim: 11.05. - 4 os., 14.05. - 12 os. k. Murowańca, 10.06. - 2 os. i 13.06. - 1 os. k. Barkowic (MW, MKa, RW). W czasie migracji jesiennej spotkano tylko pojedynczego ptaka 28.07. na zbiorniku Jeziorsko (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ)

Żuraw. Bardzo rzadkiej zimowej obserwacji 6 ptaków dokonano 08.01. koło Pęczniewa (MF). Tego samego dnia widziano 4 ptaki na polach koło Ożarowa (PG).

Sowa błotna. W dniu 23.10. widziano pojedynczego ptaka na zbiorniku Jeziorsko (TP, SP, GK).

Siniak. Gruchający samiec słyszany był 16.04. w rez. „Spała” (JT).

Ponadto 02.06. i 20.06. widziano 1-2 osobniki w lesie koło Rydzyn, gm. Tuszyn (ŁK).

Dzięcioł białoszy. W dniu 27.11. w Łodzi, w pobliżu stawu na Młynku, zarejestrowano samca dzięcioła białoszyjego (TJ, RW; akceptacja KF PTZool).

Dzięcioł zielonosiwy. Ponownie spotkany w Lasach Spalskich w dniu 04.04. k. Królowej Woli (JT).

Górniczek. Dwukrotnie spotkany w dolinie Bzury koło Siemienic: 5.01. – 7 os. i 1.02. – 2 os. (TJ) oraz koło m-ści Liciażna (gm. Inowłódz) - 8 os. (JT).

Pliszka siwa *Motacilla alba yarrellii*. Pojedynczego ptaka obserwowano 9.04. na stawach w Sypinie. (MF, akceptacja KF PTZool).

Pliszka cytrynowa. Intensywnie śpiewającego samca subad. obserwowano 29.05. i 05.06. na stawach w Psarach (MF, akceptacja KF PTZool).

Świergotek rdzawogardły. Dwa osobniki obserwowano 30.04. na stawach w Psarach (MF).

Kłaskawka. W roku 2005 przez cały sezon lęgowy obserwowano dwie pary w Kutnie co sugeruje ich gniazdowanie. Stanowisko to jest znane już od roku 2004 (DZ, KM, MC). Trzy samce stwierdzono 24.04. koło wsi Leszcze pod Łęczycą (DZ, KM). Parę widziano 14.05. koło Pęczniewa (MF).

Wodniczka. W dniu 3.06. w dolinie Neru pod Nagórkami obserwowano pojedynczego, śpiewającego samca (TJ, MW, PG).

Czarnowron. Dwóch obserwacji dokonano na zbiorniku Jeziorsko: 14.09. - 3-4 os. (TP) oraz 19.09. – 1 os. (Sekcja Ornitologiczna SKNB UŁ).

Czczotka tundrowa. W dużym stadzie czczotek w okolicach Puczniewa obserwowano samca w dniu 3.12. (MF, akceptacja KF PTZool). To pierwsze stwierdzenia tego gatunku w naszym regionie.

AB – Agnieszka Burkiewicz, AKa – Adam Kaliński, AKl – Anna Kleszcz, DT- Dawid Topolski, DZ- Dariusz Ziembicki, EK – Ewa Kos, GK – Grzegorz Kielniewski, GKa – Grzegorz Kaczorowski, GN – Grzegorz Norman, JD - Jarosław Dzierżanowski JF - Jan Fuss, JH – Janusz Hejduk, JKr – Jarosław Krajewski, JT – Jacek Tabor, KD – Krzysztof Dudzik, KM- Krzysztof Myśliwiec, KS – Kacper Skopiński, ŁK – Łukasz Krajewski, MC- Mariusz Czajkowski, MF – Marcin Faber, MG – Mariusz Glubowski, MJ – Magdalena Janiszewska, MJa – Michał Jasiński, MKo – Marcin Kociniak, MKa – Marcin Kaźmierczak, MM – Michalina Mikłos, MP

– Marcin Podlaszczuk, MR – Maciej Rakowski, MT - Małgorzata Tabor, MW – Marcin Wężyk, MWa – Marek Walisch, MWi – Maciej Wieczorek, MZ – Marek Zieliński, PG- Paweł Gwałt, PM – Piotr Minias, PZ – Piotr Zieliński, RW – Radosław Włodarczyk, RWi – Rafał Wiktorowski, SCh – Sławomir Chmielewski, SD – Sławomir Dąbrowski, SL – Sylwester Lisek, SM – Sławomir Mielczarek, SP – Stanisław Pluta, TB - Tomasz Błaszczak, TJ – Tomasz Janiszewski, TP – Tomasz Przybyliński, WP- Wojciech

■ Obóz ornitologiczny na Zbiorniku Jeziorsko w roku 2005

Piotr Minias

*Sekcja Ornitologiczna
SKNB UŁ
ul. Banacha 1/3, 90-237 Łódź*

Krzysztof Kaczmarek

Anna Kleszcz
*Towarzystwo Przyrodniców
Ziemi Łódzkiej
ul. Traktorowa 63b/50, 91-111 Łódź*

Tomasz Janiszewski

Radosław Włodarczyk
*Zakład Dydaktyki Biologii i Badania
Różnorodności Biologicznej UŁ
ul. Banacha 1/3, 90-237 Łódź*

W roku 2005 po raz siedemnasty został zorganizowany przez Sekcję Ornitologiczną SKNB UŁ obóz mający na celu obrączkowanie ptaków na zbiorniku Jeziorsko. Prace obozu trwały od 25 czerwca do 23 września. Obóz położony był na wysokości wsi Glinno, a jego lokalizacja nie ulegała większym zmianom w trakcie sezonu. Stosunkowo wysoki poziom wody pozwolił uniknąć przenoszenia obozu na zachodni brzeg zbiornika w okolice Tądowa, co zazwyczaj ma miejsce w latach o intensywnym spadku wody. Ptaki siewkowe tradycyjnie chwywane były w pułapki tunelowe. Sieci ornitologiczne wykorzystywane były jedynie do odłowów ptaków wróblowych w zaroślach wierzbowych otaczających obóz.

W czasie prac obozu oznakowano łącznie 868 ptaków siewkowatych. W grupie tej dominowały tradycyjnie już kszyc (418 osobniki) i łączak (180 osobników). Liczba schwytych łączaków była dość niska w porównaniu z poprzednimi latami, szczególnie 2003-04, kiedy to obrączkowano w granicach tysiąca osobników tego gatunku. Tak niski wynik spowodowany był wysokim poziomem wody utrzymującym się w zbiorniku przez wyjątkowo długi okres czasu. Wywołał on konieczność prowadzenia odłowów w gęstych zaroślach wierzbowych porastających cofkę zbiornika, które nie są dogodnym miejscem żerowania dla ptaków siewkowych. Dopiero odsłonięcie się otwartych, błotnistych obszarów cofki w ostatniej dekadzie sierpnia rozpoczęło okres efektywnego chwytania siewek. Jednakże ta korzystna zmiana nie wpłynęła znacząco na liczbę schwytych łączaków, przypadając na sam koniec wędrówki jesiennej tego gatunku. Inaczej sytuacja przedstawiała się z kszycami, których ponad 60% złapano właśnie we wrześniu. Stosunkowo wysoka liczba oznakowanych kszyców pozwoliła na kontynuację rozpoczętych w poprzednich latach szczegółowych badań dotyczących tego gatunku. Obejmowały one m.in. analizę schematu pierzenia, a także cech morfologicznych pozwalających na oznaczenie płci. Zbierane były także dane dotyczące form ubarwienia podskrzydła (szczególnie podbarkówek), mogące służyć za punkt wyjścia do analizy zmienności wewnątrzgatunkowej kszyka.

W roku 2005, licznie, jak na warunki śródlądzia, chwywane były biegusy. Już w sezonie 2004 zaznaczył się gwałtowny wzrost liczby zaobączkowanych ptaków z tego rodzaju, osiągając pułap

100 oznakowanych osobników. W roku 2005 liczba ta wzrosła jeszcze dwukrotnie. W znaczącej większości były to biegusy zmienne, z których jeden posiadał ukraińską obrączkę. W czasie prac obozu udało się uzyskać jeszcze jedną zagraniczną wiadomość o ptaku siewkowym. Był to bekasik pochodzący z Finlandii. Wszystkie pozostałe wiadomości pochodziły z ptaków zaobrączkowanych w poprzednich latach na zbiorniku Jeziorsko. Na uwagę zasługuje tu kszyc zaobrączkowany w 1995 roku, a więc w momencie ponownego schwytania liczący przynajmniej 11 lat. Najciekawszymi ptakami siewkowymi, które udało się schwycić w czasie prac obozu był jeden kamusznik i trzy bekasiki.

Wśród innych ptaków wodno-błotnych obrączkowanych w czasie prac obozu zdecydowanie dominowały kaczki. W tej grupie ptaków szczególnym dla Jeziorska gatunkiem jest cyraneczka. Na przestrzeni lat liczba chwytych cyraneczek oscylowała na poziomie kilkunastu osobników rocznie, podczas gdy w roku 2004 zaobrączkowano ponad 120, a w 2005 ponad 180 ptaków. Przyczyny tego, wyraźnie wzrostowego, trendu pozostają nieznane – liczba cyraneczek przebywających na zbiorniku nie zwiększyła się w sposób zauważalny, a warunki prowadzenia odłowów nie uległy zmianie. W lipcu i sierpniu dość licznie chwytane były również chruściele. Sprzyjała temu wspomniana już lokalizacja pułapek w zaroślach wierzbowych i turzycowiskach. Ciekawym zjawiskiem były pierwsze w historii obozu przypadki schwytania bąków, które łapane były w przeznaczone dla odłowu ptaków siewkowych pułapki tunelowe. Na przełomie lipca i sierpnia prace obrączkarskie były dodatkowo prowadzone w położonej na zachodnim brzegu zbiornika kolonii rybitw. W ich trakcie udało się oznakować około 50 piskląt rybitwy czarnej i białowąsej. W czasie prowadzenia prac obozowych uzyskano jedną zagraniczną wiadomość z kaczki – była to cyraneczka z belgijską obrączką.

Mimo bardzo małej ilości dostępnych sieci ornitologicznych rok 2005 przyniósł rekordową liczbę zaobrączkowanych ptaków wróblowych. Jedną z przyczyn tak dobrych wyników była duża liczba schwytanych jaskółek dymówek i brzegówek, które odławiane były na noclegowisku w zaroślach wierzbowych na obszarze cofki zbiornika. W ten sposób uzyskano jedyną w roku 2005 wiadomość zagraniczną z ptaka wróblowego (brzegówka z Węgier).

Obok prowadzenia prac obrączkarskich uczestnicy obozu dokonywali regularnych kontroli obszaru cofki zbiornika. Do najciekawszych obserwacji faunistycznych należały stwierdzenia trzech osobników czapli nadobnej i jednej kazarki.

W pracach obozu udział wzięli zarówno studenci Uniwersytetu Łódzkiego, jak i innych ośrodków akademickich z całej Polski, a także uczniowie szkół średnich i gimnazjalnych. Bez ich pomocy niemożliwe byłoby sprawne funkcjonowanie punktu obrączkarskiego. Siedemnasty obóz ornitologiczny nie mógłby się także odbyć bez gorącego zaangażowania obrączkarzy i pracowników naukowych Zakładu Biologii i Badania Różnorodności Biologicznej UŁ. Wszystkim uczestnikom serdecznie dziękujemy za pomoc w organizacji i prowadzeniu prac na obozie.

Biuletyn Faunistyczny Polski Środkowej

Tab. 1. Zestawienie siewek schwytych na obozie ornitologicznym Jeziorsko

GATUNEK	1989-2001	2002	2003	2004	2005	SUMA
Łęczak	3373	678	1137	934	180	6302
Kszyk	3636	263	243	654	418	5214
Piskliwiec	916	163	44	35	6	1164
Batalion	308	13	80	100	45	546
Czajka	175	11	34	45	5	270
Biegus zmienny	172	11	-	32	173	388
Biegus malutki	137	-	-	51	9	197
Krwawodziób	159	4	17	10	1	191
Sieweczka rzeczna	131	20	7	11	3	172
Biegus krzywodzioby	106	3	-	2	3	114
Samotnik	74	3	19	7	2	105
Sieweczka obroźna	64	6	-	12	10	92
Kwokacz	47	1	2	6	4	60
Biegus mały	44	3	-	4	4	55
Brodzic śniady	22	3	4	6	2	37
Kamusznik	7	-	-	2	1	10
Biegus płaskodzioby	7	1	-	-	-	8
Brodzic pławny	3	2	-	-	-	5
Płatkonóg sztydłodzioby	4	1	-	-	-	5
Dubelt	5	-	-	-	-	5
Rycyk	4	-	-	-	-	4
Biegus rdzawy	3	-	-	-	-	3
Kulik wielki	-	-	1	1	-	2
Bekasik	-	-	-	-	2	2
Siewnica	1	-	-	-	-	1
Terekia	-	1	-	-	-	1
RAZEM	9398	1187	1588	1912	868	14953

Tab. 2. Zestawienie innych ptaków wodnych schwytych na obozie ornitologicznym Jeziorsko

GATUNEK	1989-2001	2002	2003	2004	2005	SUMA
Cyraneczka	115	19	20	123	187	464
Wodnik	87	1	-	2	30	120
Kropiatka	52	-	-	16	39	107
Rybitwa rzeczna	103	-	-	-	-	103
Krzyżówka	33	8	8	32	4	85
Cyranek	29	2	25	19	6	81
Śmieszka	17	1	24	3	-	45
Kokoszka	34	-	-	1	9	44
Łyska	23	-	-	5	4	32
Krakwa	15	2	2	-	1	20
Perkoz	14	-	2	1	-	17
Zausznik	16	-	-	-	-	16
Rybitwa czarna	9	-	-	-	-	9
Błotniak stawowy	2	2	2	2	-	8
Rybitwa białowąsa	3	-	3	-	-	6
Rybitwa białoczelna	5	-	-	-	-	5
Łabędź niemy	5	-	-	-	-	5
Perkoz dwuczuby	3	-	-	-	-	3
Zielonka	3	-	-	-	-	3
Bąk	-	-	-	-	3	3
Płaskonos	2	-	-	-	-	2
Głowienka	1	-	-	-	-	1
Czernica	1	-	-	-	-	1
Mewa mała	1	-	-	-	-	1
RAZEM	573	35	86	204	283	1181

Obóz ornitologiczny Walewice

Radosław Włodarczyk
Zakład Dydaktyki Biologii i Badania
Różnorodności Biologicznej UŁ
ul. Banacha 1/3, 90-237 Łódź

Rok 2005 był szóstym sezonem prac obozu naukowego organizowanego na stawach rybnych w dolinie Bzury. Ze względu na zmianę w użytkowaniu stawów w obrębie gospodarstwa rybackiego Psary stado pierzających się łabędzi niemych zmieniło swoje tradycyjne miejsca pobytu. Ptaki praktycznie zniknęły ze stawów w Psarach i Walewicach i przeniosły się na stawy w Borowie, gdzie liczba przebywających łabędzi wzrosła do ok. 400 osobników. Ponadto powstało nowe miejsce pierzowiskowe na stawach w Mysłakowie pod Łowiczem grupujące stado liczące ok. 100 osobników. Z tego względu ubiegłoroczny odłów ptaków odbywał się wyłącznie na stawach w Mysłakowie i Borowie. Ptaki chwymano przez okres trzech dni od 15 do 17 lipca. Łącznie schwymano ponad 250 łabędzi niemych, z czego na stawach w Borowie ponad 200 (Tab. 3). Wśród nich 42 osobniki nosiły już obrączki. Większość z nich to ptaki oznakowane w dolinie Bzury w latach ubiegłych. Dwa ptaki zaobrączkowane były w dolinie Warty koło Koła oraz pięć na terenie Węgier. O pozostałych osobnikach nie uzyskano jeszcze informacji o miejscu ich zaobrączkowania. Na uwagę zasługuje duży udział ptaków drugorocznych w stadzie w Mysłakowie (20 na 39 schwypanych osobników). Brak jest w literaturze informacji o procesie formowania się nowych miejsc pierzowiskowych u tego gatunku. Ta obserwacja być może wskazuje na to, że osobniki 2-3 letnie zapoczątkowują powstawanie nowego miejsca pierzowiskowego. Stado ptaków nielegowych pojawiało się na stawach w Mysłakowie w latach ubiegłych jednak nie było ono nigdy tak liczne. Ze względu na oznakowanie większości ptaków kolorowymi obrączkami uzyskano szereg wiadomości powrotnych dotyczących łabędzi pierzających się w dolinie Bzury. W okresie jesiennym część osobników przemieszcza się lecąc prawdopodobnie na wschód wzdłuż doliny Bzury docierając do Wisły. Następnie kierują się na północ by zimować na rzece we Włocławku lub na południe zimując na górnej Wiśle w okolicach Krakowa i Oświęcimia. Nieliczne osobniki wędrują pra-doliną warszawsko-berlińską na zachód, zimując

Tab. 3. Wyniki odłowów pierzających się łabędzi niemych na terenie stawów rybnych w dolinie Bzury

ROK	TERMIN	MIEJSCE ODŁOWU	LICZBA SCHWYTANYCH OSOBNIKÓW	PROCENTOWY UDZIAŁ KONTROLI
2000	15-16.07	Walewice	44	6,8 %
2001	14-15.07	Walewice	36	11%
2002	20-21.07	Psary, Borów	78	6,4 %
2003	12-13.07	Psary, Borów, Walewice	98	19%
2004	16-18.07	Psary, Borów, Walewice	90	18,9%
2005	15-17.07	Mysłaków, Borów	262	16%
ŁĄCZNIE			608	13%

nad Wartą w okolicach Koła i Turku oraz na zbiornikach elektrowni Pątnów - Adamów - Konin.

Zmienność wielkości zniesienia oraz jaj w jego obrębie ze szczególnym uwzględnieniem łabędzia niemego

Radosław Włodarczyk

Zakład Dydaktyki Biologii i Badania
Różnorodności Biologicznej UŁ
ul. Banacha 1/3, 90-237 Łódź

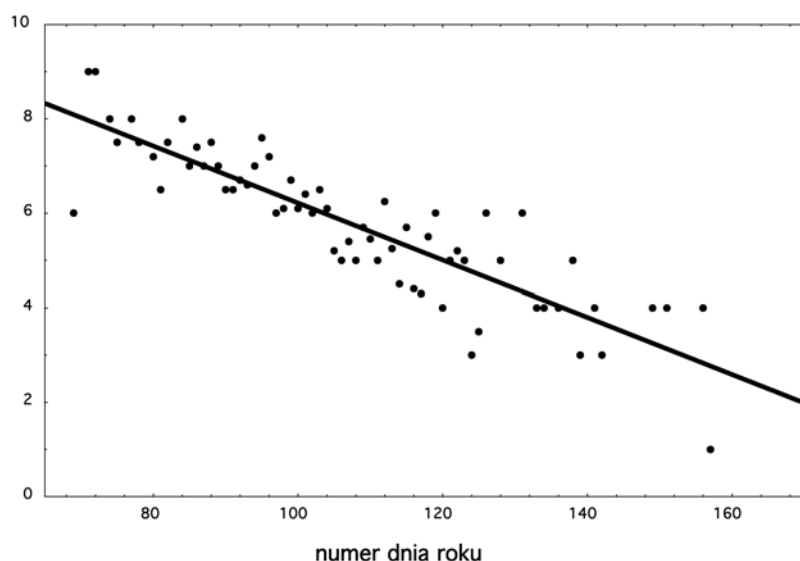
Katarzyna Zgrzebna

Sekcja Ornitologiczna
SKNB UŁ
ul. Banacha 1/3, 90-237 Łódź

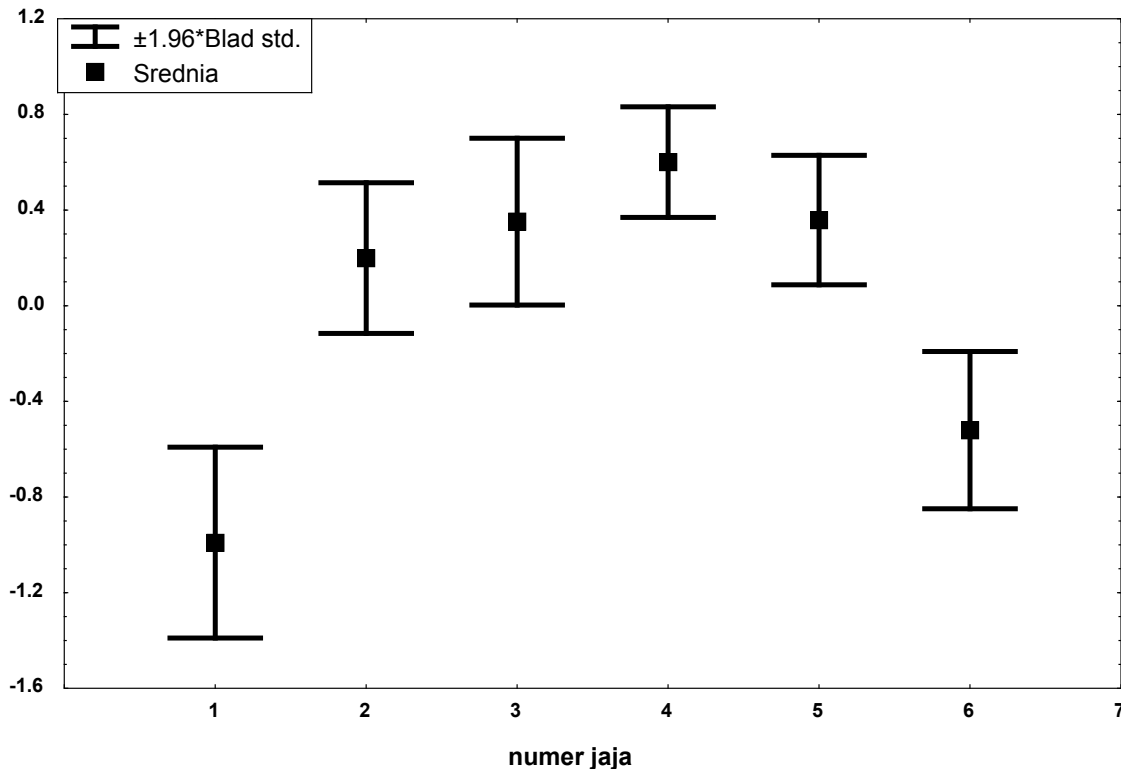
U ptaków, ze względu na jajorodność, potencjalna liczba wyprowadzonych młodych jest zdeterminowana na samym początku sezonu lęgowego. Osobniki przystępujące do rozrodu są zmuszone do „decydowania” o wielkości zniesienia w okresie, gdy warunki pogodowe i pokarmowe zasadniczo odbiegają od warunków przypadających na okres wychowu młodych. Z tego względu ten aspekt biologii ptaków podlega silnemu wpływowi działania doboru naturalnego. W toku ewolucji wykształciło się szereg strategii związanych z wielkością całego zniesienia oraz poszczególnych jaj w jego obrębie. Liczba składanych jaj jest nierozzerwalnie związana z wielkością jaj w obrębie samego lęgu. Wiąże się to z kosztami energetycznymi ponoszonymi przez samice na wyprodukowanie jaj, głównie żółtka. Zasadniczo ptaki można podzielić na dwie grupy: gatunki znoszące niewielką liczbę dużych jaj (siewkowce, duże ptaki drapieżne) lub wiele małych jaj (kuraki, sikory). Oba rozwiązania w ostatecznym rozrachunku dają ten sam wysiłek energetyczny dla organizmu samicy. Dla przykładu krwawodziób i derkacz ważący średnio 130 g. znoszą jaja o odmiennej wielkości. U krwawodzioba lęg składa się tylko z 4 jaj, zatem ciężar pojedynczego jaja stanowi 18,9 % ciężaru samicy. Derkacz znoszący do 10 jaj składa jaja, z których każde stanowi tylko 10 % ciężaru ciała samicy.

Czynnikiem decydującym o wielkości zniesienia u ptaków nie jest jednak wyłącznie kondycja i zapasy energetyczne samicy, ale również bilans kosztów związanych z całym okresem opieki nad potomstwem. Para lęgowa dąży do zniesienia takiej liczby jaj, a następnie wyprowadzenia takiej liczby piskląt, którą jest w stanie wykarmić bez znacznego spadku sprawności własnego organizmu mogącego

powodować dużą śmiertelność w okresie polegowym. Istotne znaczenie ma również kondycja wyprowadzonych młodych. Wielkość jaja wpływa istotnie na szansę przeżycia pisklęcia. W dużych jajach możliwe jest zgromadzenie dużych zapasów pokarmowych w postaci żółtka dla rozwijającego się embrionu. Powoduje to szybki rozwój pisklęcia i możliwość przetrwania dłuższego okresu czasu od wyklucia do pierwszego karmienia. Dlatego porównując gatunki o podobnych wymiarach ciała okazuje się, że zagniazdowniki znoszą większe

Ryc. 1. Wielkość lęgu w zależności od terminu zniesienia pierwszego jaja u łabędzia niemego

Ryc. 2. Względna objętość jaj w łęgu łabędzia niemego w zależności od kolejności znoszenia jaja

jaja od gniazdowników. Samica pelikana ważąca ok. 10 kg. znosi jaja o wadze 165 g. Zaś samica łabędzia niemego będącego zagniazdownikiem i ważąca średnio 9,5 kg. znosi jaja o wadze dwukrotnie większej, bo wynoszącej ok. 360 g. Inną prawidłowością jest to, że gatunki o dużych wymiarach ciała znoszą stosunkowo małe jaja w porównaniu z gatunkami o niewielkich rozmiarach. Taka zależność jest widoczna szczególnie dobrze przy porównaniu przedstawicieli tego samego rzędu czy rodziny. Pustułka znosi jajo stanowiące 8.7 % ciężaru ciała samicy a cały łęg to 52.2 % jej masy. Podczas gdy u sokoła wędrownego te wartości wynoszą odpowiednio: 4.7 % i 14.2 %.

Drugim ważnym aspektem dotyczącym wielkości jaj u ptaków jest zmienność tego parametru w obrębie danego gatunku. I tutaj obserwuje się występowanie pewnych prawidłowości. U wielu gatunków wraz z postępem sezonu lęgowego samice przystępujące później do lęgów znoszą mniejsze jaja od samic rozpoczynających lęgi wczesną wiosną. Uważa się, że ma na to wpływ wiek, kondycja oraz doświadczenie osobnika. Samice przystępujące do lęgów w końcu sezonu to zazwyczaj ptaki młode, a zatem niedoświadczone lub ptaki o słabszej kondycji, które potrzebowały dłuższego okresu czasu na zgromadzenie niezbędnych zapasów energetycznych do produkcji jaj.

W obrębie samego łęgu również obserwuje się różnice w wielkości jaj. Zazwyczaj jaja pierwsze i ostatnie są najmniejsze. Wyjaśnieniem tego zjawiska może być różnica w stężeniu hormonów płciowych, których ilość jest najniższa na początku i końcu procesu znoszenia jaj. Związane jest to z „nastawianiem” i „wyłączaniem” w organizmie

fizjologicznego procesu formowania jaj będącego pod regulacyjnym wpływem układu hormonalnego. Innym wyjaśnieniem jest zmienna presja drapieżników na jaja w obrębie zniesienia wpływająca na decyzję samicy o „inwestowaniu” w jaja, które mają największe szanse na wyklucie się. Kolejna hipoteza dotyczy głównie zagniazdowników, gdyż opiera się na zjawisku synchronizacji klucia się piskląt w obrębie lęgu. Spadek wielkości jaj w obrębie zniesienia powoduje, że później zniesione jaja jako mniejsze ogrzewają się szybciej i rozwój embrionów w tych jajach kończy się równocześnie z rozwojem jaj zniesionych jako pierwsze. Dzięki temu samica może rozpocząć wysiadywanie jeszcze przed ukończeniem procesu znoszenia jaj a co za tym idzie skrócić czas inkubacji. Ma to istotne znaczenie w przypadku gatunków gniazdujących w strefie okołobiegunowej, gdzie okres korzystnych warunków pogodowych i pokarmowych jest stosunkowo krótki w porównaniu z okresem niezbędnym do uzyskania przez pisklęta samodzielności. U gniazdowników wyjaśnieniem spadku wielkości jaj wraz z postępem ich znoszenia jest realizowanie przeciwstawnej strategii polegającej na wywołaniu asynchronicznego klucia się piskląt w wyniku różnic w wielkości jaj. Zjawisko takie obserwuje się powszechnie u ptaków drapieżnych. Asynchronizacja klucia powoduje redukcję lęgu w latach o niesprzyjających warunkach pokarmowych w wyniku zabicia piskląt słabszych przez rodzeństwo. Samice znoszą zatem taką liczbę jaj, z której są w stanie wychować młode tylko w dobrym sezonie lęgowym.

Łabędź niemy jako typowy zagniazdownik znosi stosunkowo duże jaja. Liczba jaj w lęgu jest jednak również wartością wysoką (3-10 jaj, średnio 5-6). Może mieć to związek z niskimi kosztami opieki rodzicielskiej prowadzącej się głównie do ochrony piskląt przed potencjalnymi zagrożeniami. Z tego względu koszty rozrodu dotyczą głównie samego procesu formowania jaj. Analizując udział procentowy wielkości lęgu w stosunku do ciężaru samicy otrzymujemy wartość 22,9 % co nie jest wielkością zbyt dużą. U tego gatunku obserwuje się spadek wielkości jaj w lęgach wraz z postępem sezonu (Ryc. 1) co ma swoje uzasadnienie we wpływie wieku i kondycji samicy na termin rozrodu i wielkość jaj, które znosi. Również wielkość jaj w obrębie jednego zniesienia jest zmienna. Zwykle pierwsze i ostatnie jajo jest najmniejsze (Ryc. 2). Synchronizacja klucia się piskląt jest uznawana za najbardziej prawdopodobne wyjaśnienie tego zjawiska, gdyż szereg samic rozpoczyna wysiadywanie jeszcze przed zakończeniem znoszenia jaj. Pisklęta klują się zazwyczaj w ciągu 1-2 dni i cała rodzina opuszcza gniazdo tuż potem. Zatem wspólne opuszczenie gniazda ma tutaj kluczowe znaczenie.

Akcja liczenia zimujących ptaków wodno-błotnych w Regionie Łódzkim w roku 2006

Andrzej Zieleniak

Sekcja Ornitologiczna
SKNB UŁ

ul. Banacha 1/3, 90-237 Łódź

Tab. 4. Uczestnicy

Obserwator	km
Emilia Andrzejewska	10
Maciej Bartos	10
Bruno Birke	10
Jan Bojanowski	10
Maciej Czyżykowski	17,5
Jacek Dymitrowicz	15, +
Jacek Falmur	27,5
Mariusz Glubowski	10
Marcin Grzejda	10
Janusz Ignaczak	10
Grzegorz Jagiełło	17,5
Bartek Janic	32,5
Tomasz Janiszewski	+
Sławomir Jankowski	25
Krzysztof Kaczmarek	17,5
Marcin Kazimierczak	5
Anna Kleszcz	10
Marcin Kociniak	5
Zbigniew Kołodzki	15
Jarosław Krajewski	97,5
Łukasz Krajewski	10
Jakub Kronenberg	22,5
Bartek Lesner	45
Sylwester Lisek	40
Roman Majcherczak	22,5
Konrad Malec	30
Piotr Minias	17,5
Tadeusz Musiał	50
Grzegorz Norman	10
Wojciech Pawenta	10
Dawid Ryżlak	10
Krzysztof Samulkiwicz	10
Jacek Tabor	1,5
Dawid Topolski	33,5
Marek Walsh	15
Marcin Wężyk	15, +
Maciej Wieczorek	5
Rafał Wiktorowski	47,5
Radosław Włodarczyk	10, +
Katarzyna Zgrzebna	15
Andrzej Zieleniak	17,5
Marek Zieliński	5

W dniach 14-21. stycznia 2006 miała miejsce tradycyjna już akcja zliczania ptaków związanych z siedliskami podmokłymi oraz drapieżnych w dolinach najważniejszych rzek naszego regionu. Spenetrowano łącznie około 565 km dolin rzecznych, zbiorniki zaporowe: Bugaj, Cieszanowice, Jeziorsko i Sulejowski oraz najważniejsze stawy kopalni i elektrowni „Bełchatów”. W okresie liczeń mieliśmy do czynienia z dosyć trudnymi warunkami terenowymi. Występowała głęboka, wierzchem zmrożona, pokrywa śnieżna oraz ekstremalne, jak na to, do czego zdążyliśmy się ostatnimi laty przyzwyczaić, nawet 20-stopniowe mrozy. Mimo to, warunki obserwacji, choć bardzo zmienne, przez większość obserwatorów nie zostały określone jako złe. Aura wpłynęła na silne zlodzenie zbiorników, oraz rzek, przede wszystkim w miejscach o wolniejszym nurcie (np. Warta powyżej zb. Jeziorsko). Mniejsze rzeki (szczególnie te żyzne, jak Ner i Bzura) pozostawały jednak w dużej części wolne od lodu.

Odnotowano wysoką różnorodność gatunkową zimujących ptaków (34 gatunki, 1 forma mieszańcowa). Łączna liczebność ptaków należących do interesujących nas taksonów przekroczyła 15 tysięcy. Dominantem, jak zwykle, okazała się **krzyżówka** (udział liczebny ponad 80%). Zestawienie liczebności poszczególnych gatunków przedstawia Tabela 5. Warto zwrócić uwagę na stosunkowo licznie notowaną **kokoszkę**, **kormorana**, **perkozka** i „honorowego drapieżnika wśród wróblaków” - **srokosza**.

Do najciekawszych zaliczyć można obserwacje **drzemlika** (1 os., Mroga, 18.01., Ł. Krajewski), **błotniaka zbożowego** (1 os., Bzura, 18.01., S. Jankowski, J. Krajewski, R. Wiktorowski), **bąków** (2 os., Mroga, 18.01., A. Zieleniak) **świstunów** i **rożeńca** (2 i 1 os. Pilica, 17.01., R. Włodarczyk) oraz rzadko spotykanej w sezonie zimowym **krakwy** (1 os., Zb. Jeziorsko, 13.01., T. Janiszewski, R. Włodarczyk). Na uwagę zasługuje obserwowana na Jeziorsku **nietykowa grązyca** będąca zapewne wynikiem hybrydyzacji głowienki i czernicy (13.01., T. Janiszewski, R. Włodarczyk).

Wśród ptaków szponiastych najpospolitszym gatunkiem był **myszolów zwyczajny**, który przewyższał 12-krotnie liczebnością **myszolowa włochatego**. Niska proporcja przybyszów z północy, mogła wynikać z faktu, że solidna zima w dniach liczeń właśnie się zaczynała, więc ptaki mogły jeszcze nie zdążyć dotrzeć w nasze okolice. Pozostałe drapieżniki również były nieliczne. Najbardziej wszechobecnym z nich był, **krogulec**. Od kilkunastu lat zupełnie normalnym i oczekiwanym elementem zimowej awifauny Regionu są **bieliki**, które i w tym roku były

spotykane parokrotnie.

Tegoroczne liczenie z pewnością można uznać za udane. Akcja cieszyła się na tyle dużą popularnością, że nie zabrakło ochotników, którzy z radością poświęcili swój wolny czas by podjąć tę walkę z

Tab. 5. Wyniki

	BZURA (100km)	GRABIA (50km)	MROGA (55km)	NER (75km)	PILICA (95km)	WARTA (145 km)	WIDAWKA (50 km)	JEZIORSKO CIESZANOWICE	BUGAJ	"BELCHATÓW"	SUMA
krzyżówka	3292	353	733	2303	1465	2594	1129	395	24	410	12698
nurogeś	98			43	160	162	10	137		24	634
łabędź nierny	16	15	2	38	212	125	69		6	8	491
czapla siwa	48	7	32	10	6	80	20	16		17	236
łyska			1	6	8	129	6	21		49	220
gagot				1	73	67	2			26	169
mv. zwyczajny	46	8	7	15	9	37	12				134
gęś zbożowa						123					123
perkoz	2	3		8	42	41	20			7	123
czernica					1	72		2		35	110
komoran	1			8	3	57	3			10	82
cyraneczka	2		1	39			1	22			65
głowienka			2		1	50		1			54
ł. krzykliwy					13	36	2				51
zimorodek	6	11			4	1	8	1			42
kokoszka		1					20			5	26
kroqulec	6		1	1	2	5	2				17
mv. wóchaty	4	2		2	1		2				11
pustułka	5			3	1					1	10
jastrząb	2	1	1	1	2	1	1				9
bielik	3					4				1	8
łabędź mały					7						7
srokosz	5			2							7
mewa pospolita					5						5
mewa śmieszka							2	2			4
bielaczek					1			2			3
myszobów nn.			1			2					3
bak			2								2
świstun					2						2
blotniak zbożowy	1										1
czerep głow								1			1
drzemlik			1								1
krakwa								1			1
mewa srebrzysta					1						1
rożeńiec					1						1
SUMA	3537	401	795	2480	2020	3586	1309	601	30	593	15352

zaspami i mrozem. Dzięki ich wspaniałej postawie wszystkie zaplanowane odcinki dolin rzecznych zostały poddane oględzinom. Listę Koleżanek i Kolegów, którzy wzięli udział w niniejszej imprezie, wraz z przybliżoną (w wielu przypadkach imponującą) liczbą kilometrów przebytych przez nich w trakcie liczeń przedstawia Tab. 4. Gratulujemy ciekawych obserwacji, dziękujemy serdecznie wszystkim uczestnikom akcji i zapraszamy na kolejną już za rok.

Lista gatunków o których zbierane są informacje w kartotece regionalnej

1. Jeśli przy nazwie nie ma komentarza to interesują nas wszystkie stwierdzenia.
2. Komentarz [lęg. + zim.] oznacza, że zbieramy jedynie informacje o stanowiskach lęgowych oraz o przypadkach zimowania.
3. Komentarz [lęg.], oznacza że interesują nas tylko o stwierdzeniu stanowiska legowego.
4. Wszystkie obserwacje wymagające weryfikacji przez Komisję Faunistyczną prosimy nadsyłać wraz z numerem orzeczenia KF.

nury / wszystkie gatunki/ zausznik [lęg.+zim.] perkoz rogaty perkoz rdzawoszyi [lęg.+zim.] perkoz dwuczuby [lęg.+zim.] kormoran [lęg.+zim.] bąk [lęg.+zim.] bączek [lęg.] ślepowron czapla biała czapla siwa [lęg.] czapla purpurowa bocian czarny [lęg.] bernikle / wszystkie gatunki/ gęgawa [lęg.+zim.] gęś białoczelna łabędź krzykliwy łabędź mały ohar cyraneczka [lęg.] krakwa [lęg.+zim.] świstun [lęg.+zim.] rożeniec [lęg.+zim.] cyranka [lęg.+zim.] płaskonos [lęg.+zim.] hełmiatka podgorzałka kaczki morskie gągoł [lęg.] bielaczek szlachar nurogęs [lęg.] trzmiojad [lęg.] kania czarna kania ruda bielik gadożer błotniak stawowy [lęg.] błotniak łąkowy [lęg.]	krogulec [lęg.] orlik orzeł przedni kobczyk drzemlik sokół wędrowny jarząbek cietrzew przepiórka [lęg.] kropiatka [lęg.] zielonka [lęg.] derkacz [lęg.] żuraw [lęg.] ostrygojad szablodziób kulon sieweczka obróżna [lęg.] siewka złota siewnica biegusy / wszystkie poza b.zmiennym/ batalion [lęg.] bekasik kszyk [lęg.] dubelt słonka [lęg.] rycyk [lęg.] szlamnik rdzawy kulik mniejszy kulik większy [lęg.+zim.] krwawodziób [lęg.] brodziec pławny brodziec samotny [lęg.+zim.] kamusznik płatkonóg szydłodzioby wydrzyki, wszystkie gatunki mewa mała mewa śmieszka [lęg.] mewa pospolita [lęg.] mewa żółtonoga	mewa srebrzysta / białogłowa mewa siodłata rybitwa wielkodzioba rybitwa czubata rybitwa zwyczajna [lęg.] rybitwa białoczelna [lęg.] rybitwa czarna [lęg.] rybitwa białoskrzydła rybitwa białowasa siniak płomykówka [lęg.] puchacz pójdźka [lęg.] sowa błotna żoła kraska dzieciół zielonosiwy dzieciół średni [lęg.] dzieciół białogrzbiety świergotek rdzawogardlisty siwerniak pliszka żółta (inne niż <i>M.f. flava</i>) pliszka górską pluszcz płochacz halny podróżniczek [lęg.] kłąskawka drozd obroźny drożdżik [lęg.] wodniczka [lęg.] zniczek [lęg.] muchołówka mała [lęg.] muchołówka białoszyja wąsatka orzechówka rzepołuch krzyżodziób świerkowy [lęg.] śnieguła
---	---	--

